

УДК 37.013.42

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МОРАЛЬНО-ДУХОВНОМУ СТАНОВЛЕННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Семчук Світлана, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-5200-3727

E-mail: 19641971s@gmail.com

Кривда Валентина, викладач кафедри дошкільної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-6649-8177

E-mail: dutunaped@ gmail.com

У статті розглядається проблема морально-духовного становлення особистості молодого покоління в умовах інформатизації суспільства. Розкрито аспекти особистісних якостей молодого покоління, які формуються під впливом інформаційних технологій. Дається ретроспективний аналіз поглядів науковців з означеної проблеми. Автор статті розглядає поняття «інформаційні технології», «кіберпанк», «Інтернет-залежність», «духовно-моральне виховання». У статті описано психологічні закономірності та особливості духовного становлення дітей дошкільного віку. Визначено, що культурними формами становлення дитячої духовності в процесі виховання й освіти, поряд з дитячими іграми є комп'ютерні ігри.

***Ключові слова:** інформаційні технології, інформаційне суспільство, дитина дошкільного віку, молоде покоління, дошкільна освіта, Інтернет-залежність, духовно-моральне виховання, духовно-моральні якості.*

THE USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE MORAL AND SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE YOUNG GENERATION

Semchuk Svitlana, Doctor of Sciences in Pedagogics, Professor in the Department of Preschool Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-5200-3727

E-mail: 19641971s@gmail.com

Kryvda Valentyna, Lecturer in the Department of Preschool Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-6649-8177

E-mail: dutunaped@ gmail.com

The article deals with the problem of moral and spiritual development of personality in young people in the conditions of society's informatization. It reveals the aspects of the personal qualities of the younger generation, which are formed under the impact of information technologies. The author gives a retrospective analysis of the scientists' attitudes on this problem and considers the concept of «information technologies», «cyberpunk», «Internet addiction», «spiritual and moral education». The

article describes the psychological regularities and peculiarities of the spiritual formation of preschool age children. It is mentioned that pre-school childhood is the initial period of personality formation, when the foundations of character, attitude towards the environment, people, to themselves, moralistic norms of behavior, important for the personal development of the quality of the psyche are formed. In the modern world, the personality of a child from an early age is in the environment of the technosphere. It is an essential part of which is information technology. It was found that, in addition to the Internet dependence of the younger generation, content cyber-threats have become widespread. It has been determined that the cultural forms of the formation of children's spirituality in the process of education along with children's games are computer games. Computer games and exercises should be considered as a special tool that stimulates the creative activity of children. It is revealed that the spreading of computer games has a positive and negative impact on the moral and spiritual formation of the younger generation.

Keywords: *information technology, information society, preschooler, younger generation, pre-school education, Internet addiction, spiritual and moral education, spiritual and moral qualities.*

Обов'язковою умовою удосконалення українського суспільства є створення високодуховного середовища, формування в молодого покоління високої моральної культури. Особливої актуальності це набуває сьогодні, коли складнощі соціально-економічного й політичного розвитку країни попередніх років, потік інформації сприяли розвитку морально-духовної кризи молодого покоління [12].

Сучасні інформаційні технології займають випереджальні позиції. Вони, пропагують певні цінності, зразки для наслідування та є одним із факторів духовно-морального виховання молодого покоління.

Проблемі духовності та моральному вихованню особистості присвятили свої праці Т. Шевченко, К. Ушинський, М. Драгоманов, Леся Українка, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, В. Суханова, М. Стельмахович, О. Воропай, Н. Злагада, О. Кравець, Г. Лозко, Ю. Руденко, Г. Волкова, Г. Виноградов, В. Скуратівський, А. Гашимов, А. Измайлов, В. Зеньківський, І. Бех та ін.

Проблему морального виховання дітей дошкільного віку досліджували педагоги-дослідники: В. Котирло, В. Нечаєва, В. Сухомлинський, Д. Менджеричка, І. Бех, К. Ушинський, Л. Артемова, Н. Виноградова, О. Кононко, Р. Буре, Р. Жуковська, С. Козлова, С. Русова, Т. Маркова, Т. Поніманська, Ш. Амонашвілі та ін.

Вплив інформаційних технологій на особистість, зокрема, на її духовно-моральне становлення, розглядалися у працях Т. Алексеєнко, І. Бега, О. Вишневського, А. Гриценка, В. Клименка, Л. Кулагіної, В. Лизанчука, О. Петрунько, Е. Помиткіна, М. Романіва, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.

Мета статті: розкрити особливості впливу сучасних інформаційних технологій на морально-духовне становлення молодого покоління.

На сучасному етапі розбудови українського суспільства нагальною постає потреба виховувати дітей і молодь на таких морально-духовних цінностях, що сприятимуть формуванню людини, яка буде жити за законами добра, справедливості, чесності, гуманізму [9, с. 6].

Морально-духовне виховання – одна з найважливіших сторін розвитку особистості. У його основі лежать загальнолюдські й національні морально-духовні цінності. До моральних цінностей традиційно відносять нормативні уявлення про Добро і Зло, справедливість, чесність, увічливість, чуйність, людські ідеали, норми, принципи життєдіяльності [10, с. 28].

Духовно-моральне виховання – основна й визначальна частина виховання. Основним його завданням О. Вишневський вважає, засвоєння дітьми абсолютних вічних цінностей, до яких відносимо віру, красу, чесність, любов, нетерпимість до зла, великодушність, милосердя, правду, мудрість, досконалість, доброту, надію, щирість, гідність, сумління, справедливість, благородство тощо [7, с. 209].

Загальнолюдські духовні цінності детермінуються моральними, критеріями, адже «сфера духовних цінностей охоплює сенс життя, милосердя, справедливість, чесність, толерантність, любов, добро.., тобто сенс вищих моральних категорій» [1].

Так, у програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» завдання морально-духовного виховання дошкільників представлені в розділі «Соціально-моральний розвиток». У ньому викладені завдання, зміст роботи з виховання в дітей гуманних почуттів і доброзичливих взаємин, основ колективізму; конкретизовано зміст знань про норми моралі в суспільстві, що необхідні для формування основ моральних якостей; дотримано принцип наступності в усіх аспектах морального виховання між віковими групами. В програму введено напрям роботи «Духовне виховання». Особливу увагу приділено вихованню культури поведінки дітей. В ранньому віці завданнями соціально-морального розвитку дітей є: формувати елементарні уявлення про те, що таке добре і що таке погано; прищеплювати почуття шанобливого ставлення до членів сім'ї, родини; виховувати слухняність, почуття симпатії до ровесників, любов і співчуття до всього живого; вчити чемно поводитися у громадських місцях [2, с. 22].

Сьогодні система освіти та виховання, просвітницькі, культурно-освітні заклади та засоби масової інформації, зокрема, інформаційні технології є тими джерелами, через які духовні надбання стають здобутками індивіда.

Сучасна культурна реальність в Україні характеризується зростанням впливу комп'ютерних (інформаційних) технологій й супроводжується поширенням масової культури невисокого і зовсім низького рівня, масовізацією свідомості дітей, поширенням гірших зразків західної культури, що веде до зниження рівня духовності покоління, яке зростає [14, с. 222].

У сучасному світі особистість дитини з раннього дитинства опиняється в оточенні техносфери, істотною частиною якої є інформаційно-комунікаційні технології. Причому на першому місці стоять електронні засоби, які значно витіснили писемні. Комунікаційні технології відіграють передусім інформаційну роль у розвитку дітей, завдяки чому молоде покоління здобуває різноманітні суперечливі, несистематизовані відомості про типи поведінки людей і способи життя в різних соціальних стратах, регіонах, країнах, відтак дитина здобуває інформацію, яка істотно відрізняється від навчально-виховної в закладі дошкільної освіти [14, с. 222].

Комп'ютерні (інформаційні) технології породили специфічну субкультуру – так званий кіберпанк, що формує специфічний світогляд, який через своє штучне походження дає змогу досить легко керувати дитиною. Нове покоління комп'ютерів віртуозно створює комп'ютерну віртуальну реальність, маніпулює свідомістю й поведінкою дитини [5, с. 8].

Психологи (К. Янг та Ф. Сарасота) у 2001 році заявили, що діти дошкільного віку особливо підпадають під вплив Інтернет-залежності. І особливо насторожує те, що кількість користувачів цього віку невпинно зростає [17, с. 19; 18, с. 17]. Посилаючись

на дослідження Кімберлі Янг, В. Бондаровська та Н. Пов'якель виділили такі ознаки Інтернет-залежності:

- ейфорія (піднесений стан) від перебування в Інтернеті;
- відмова від харчування та сну заради розваг в Інтернеті;
- багатогодинне просиджування в Інтернеті;
- погіршення пам'яті й уваги;
- нехтування інтересів рідних, близьких та друзів заради перебування в Інтернеті;
- роздратованість від того, що хтось або щось не дає змоги користуватись Інтернетом [5, с. 8].

О. Белінська наголошує на очевидності й науковому підтвердженні наслідків інформатизації нашого життя. Серед них найбільш істотними для дітей дошкільного віку є адинамія, порушення спілкування, формалізація знань [3, с. 27].

Реалії сьогодення такі, що вносять у наше життя нові явища, поняття та загрози. Окрім Інтернет-залежності, виникли контентні кібер-загрози тощо. Контентними загрозами/кіберзагрозами називають розповсюдження матеріалів, які порушують як юридичні, так і моральні норми. До них належать:

- інформація аморального характеру, зокрема порнографія;
- дитяча порнографія;
- сексуальна експлуатація неповнолітніх і дії педофілів;
- інформація терористичного й екстремістського характеру;
- сектантська інформація;
- злочини проти персональних даних, честі та гідності людей;
- наркопропаганда;
- демонстрування актів насилля, пропаганда злочинів і навчання їх здійснення [14, с. 223].

Багаторазове споглядання сцен насильства та агресії зумовлює виникнення ефекту збайдужіння у дітей. Систематичні контакти з віртуальною агресією знижують рівень вразливості щодо ситуацій такого типу. Внаслідок цього виникає функція захисту, що оберігає від прикрих емоцій. Молоде покоління може виявляти байдужість до реальних жертв насильства чи починає спокійно сприймати прояви агресії, вважаючи їх невід'ємним елементом життя в сучасному світі [16].

Учені (О. Петрунько та О. Белінська) стверджують, що найбільш акцентованими проблемами перебування дітей у медіа-просторі є «згорання» пізнавальних інтересів, зниження тону і якості інтелектуальної діяльності, «лінивість» психіки (уваги, пам'яті, уяви); наслідування дітьми асоціальної поведінки віртуальних героїв; «віртуалізація» життєвого світу дітей (руйнування соціальних зв'язків, відволікання від дитячих обов'язків у межах своєї родини, і як найважчий вияв цього – Інтернет-залежність); захоплення іграми з медіа-насильством («ігроманія»); порушення соматичного і психічного здоров'я [3, с. 28].

У сучасних реаліях інформаційного прогресу – покоління, яке зростає, часто інтегрується до «віртуального світу», забуваючи про те, що саморозвиток і самовдосконалення відбуваються саме через «живе» спілкування, а не через віртуальний світ. Адаптація свідомості дітей до віртуальної реальності спричиняє виникнення залежності від ігор, заважає нормальному розвитку особистості, формує

зубожілу духовність, моральну бідність, пригнічує психофізіологічне та соціальне здоров'я особистості [11, с. 36].

Дошкільне дитинство на всіх етапах характеризується постійною орієнтацією на дорослий світ, потребою прилучення до соціуму, взаємодії з ним. Тому інформаційні технології, зокрема реклама виконує завдання з просування окремих особливостей, виробів, ідей або стереотипів поведінки, які можуть як позитивно, так і негативно впливати на свідомість, психіку та здоров'я дітей дошкільного віку. Реклама завдяки своїм величезним можливостям створює передумови виникнення споживчих мотивів у дітей, а саме:

1) утилітарних, пов'язаних із безпосереднім задоволенням потреб, одержанням задоволення і навіть насолоди. Діти п'яти – шести років бажають більш дорослого життя, свободи від опіки дорослих, задоволення своєї фізіологічної потреби голоду: просто, швидко, смачно. Звідси їх зацікавленість різними шоколадними батончиками, чіпсами, гамбургерами і, як наслідок споживання такої продукції призводить до негативних явищ – зайвої ваги, ожиріння, проблем з внутрішніми органами;

2) естетичних, пов'язаних із зовнішнім виглядом товару. Привабливість форми, оригінальність кольорового вирішення важливі для дітей дошкільного віку;

3) мотивів престижу, пов'язаних з приналежністю споживачів до певної соціальної групи. Сучасні діти наслідують ті соціальні групи, до яких належать їхні батьки, але й серед них формуються й свої соціальні групи. Окрім того, мультфільми, комп'ютерні ігри, книги й реклама здійснюють формуючий вплив на свідомість дітей дошкільного віку.

4) мотивів досягнення, уподібнення, які притаманні дітям з молодшого дошкільного віку, тісно пов'язані з прагненням ідентифікувати себе із відомим актором, що рекламує товар, бажанням наслідувати успішного батька чи матір. Кумиром може бути і літературний чи телевізійний персонаж, герой рекламного ролика [6, с. 9].

Слід звернути увагу і на позитивний вплив інформаційних технологій на особистість дитини-дошкільника. Комп'ютер дозволяє повністю усунути одну з найважливіших причин негативного ставлення дітей до навчання – проблеми нерозуміння матеріалу (новий матеріал подається в інтерактивній формі, що забезпечує та зберігає стійкий інтерес та увагу дітей).

Сучасна дитина занурена в інформаційне середовище, адже живе серед телебачення, книг, журналів та комп'ютерних ігор. Інформація відіграє все більшу роль у життєвому циклі дитини-дошкільника, пронизує всю її діяльність та формує інформаційний спосіб життя. За рахунок цього «сучасне інформаційно-комунікаційне середовище дуже суперечливе, але водночас надзвичайно різноманітне за характером представлених ідеологій, поглядів, підходів до тих чи інших явищ» [15, с. 102].

Загальновідомо, що спілкування дітей дошкільного віку з комп'ютером починається із комп'ютерних ігор, ретельно підібраних з урахуванням віку й навчальної спрямованості. Гра є основним видом діяльності дошкільника, займає важливе місце в його житті. Ігрові елементи активізують навчальну діяльність дітей, сприяють розвитку самостійності, ініціативності та логічному пошуку [13, с. 35].

Комп'ютерні ігри та вправи слід розглядати як особливий засіб, що стимулює творчу активність дітей. Вони цікаві та доступні, а закладені в них ігрові завдання містять не тільки навчальний матеріал, а ще й мотив і мету, які стимулюють

дитину [14, с. 223].

Останнім часом з'явилося нове покоління комп'ютерних ігор, які розроблені у співпраці: програмістів, педагогів і психологів. У комп'ютерних іграх обов'язково враховують вікові особливості дітей, закономірності їхнього розвитку, виховання і навчання [8, с. 250].

Психологи-дослідники вважають, що комп'ютерні (інформаційні) технології дають молодому поколінню більше можливостей для активного розрядження, ніж пасивне вбирання емоційних вражень біля екрана телевізора. Між тим науковці довели, що у великих дозах комп'ютерні (інформаційні) технології приводять до накопичення хронічного стресу з усіма негативними для організму дітей наслідками [4, с. 111].

Сучасним дошкільникам необхідна не лише ґрунтовна інформаційна підготовка. Не менш важливою є естетична готовність сприйняти, відчутти соціально-психологічну атмосферу епохи, оцінити її здобутки. У цьому вбачається розуміння необхідності створення належної бази, пов'язаної з удосконаленням моральної культури почуттів, взаємин, потреб, без яких не можна соціалізувати особистість, здатну усвідомити духовні цінності людського буття, красу природи, мистецтва, суспільних відносин, зрештою, самої людини.

Отже, інформаційні технології – є потужним інструментом впливу на морально-духовне становлення молодого покоління. Використання інформаційних технологій в освітньому просторі – це не примха, а жорстка вимога сьогодення. В глобалізованому інформаційному світі ми не отримаємо високих результатів і не зможемо бути конкурентоспроможними, якщо діти дошкільного віку не оволодіють цією ефективною зброєю [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Моральне виховання дошкільників (Формування суспільних взаємин дітей у грі). Київ: Радянська школа, 1974. 104 с.
2. Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. Л. та ін. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», Тернопіль: Мандрівець. 2012. 264 с.
3. Белінська О. Дитина і комп'ютер. *Психолог*, 2006. № 46(238). С. 27–29.
4. Бовть О. Б. Комп'ютерні ігри та дитяча агресивність: випадковий взаємозв'язок чи прикра закономірність? *Педагогіка і психологія*, 2002. № 1–2. С. 110–116.
5. Бондаровська В. М., Пов'якель Н. І. Людина у світі інформаційно-комунікаційних технологій. *Психолог*, 2005. № 25(169). С. 5–9.
6. Бондаровська В. М. Споживчі мотиви дітей. *Психолог*, 2007. № 30(270). С. 7–9.
7. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло. 2003. 528 с.
8. Голота Н. Підготовка вихователів до застосування комп'ютерних технологій у сучасному ДНЗ. *Сучасне дошкілля: реалії та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ: Вид-во НПУ. 2008. С. 249–252.
9. Духовне виховання дітей дошкільного віку. Херсон: РІПО. 2011. 72 с.
10. Кучинський М. В. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів. *Початкова школа*. 1993. № 1. С. 27–31.
11. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення і радіо. *Шкільний світ*. 2003. № 38–39. С. 34–41.
12. Ніколаєнко С. М. Освіта в інноваційному поступі суспільства. Київ: Знання, 2006. 207 с.
13. Новик І. М. Проектування навчальних комп'ютерних ігор в освітньому процесі дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць «Вісник психології і соціальної педагогіки» Київського університету імені Бориса Грінченка*, 2010. Вип. 4. С. 34–36.
14. Семчук С. Морально-духовне становлення особистості в контексті впливу комп'ютерних

- технологій. *Науковий Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2014. № 1(12). Вип. XII. С. 221–226.
15. Семчук С. Информационное влияние общества на формирование личности дошкольника. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. 2014. № 6(96). С. 104–108.
 16. Kuryś K. Ekran i widz. Wokół problemu zachowań negatywnych. *Przemoc na ekranie*. 2001. Poznań. S. 246.
 17. Sarasota F. I. Professional Resource Press. *Professional Resource Exange*. 1998. P. 19–31.
 18. Young K. S. Internet addiction: Evaluation and treatment. *Innovation in Clinical Practice*, 1998. Vol 17. P. 15–21.

REFERENCES

1. Artemova, L. V. (1974). Moralne vykhovannia doshkilnykiv (Formuvannia suspilnykh vzaiemyn ditei u hri). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
2. Bilan, O. I., Vozna, L. M., Maksymenko, O. L. ta in. (2012). Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia». Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
3. Belinska, O. (2006). Dytyna i komp'iuiter. *Psykholog*, 46(238), 27–29 [in Ukrainian].
4. Bovt, O. B. (2002). Komp'iuterni ihry ta dytiacha ahresyvnist: vypadkovyi vzaiemozv'iazok chy prykra zakonmirmnist? *Pedahohika i psykhohiia*, 1–2, 110–116 [in Ukrainian].
5. Bondarovska, V. M., Pov'iakel, N. I. (2005). Liudyna u sviti informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. *Psykholog*, 25(169), 5–9 [in Ukrainian].
6. Bondarovska, V. M. (2007). Spozhyvchi motyvy ditei. *Psykholog*, 30(270), 7–9 [in Ukrainian].
7. Vyshnevskiy, O. (2003). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
8. Holota, N. (2008). Pidhotovka vykhovateliv do zastosuvannia komp'iuternykh tekhnolohii u suchasnomu DNZ. *Suchasne doshkillia: realii ta perspektyvy: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova*. Kyiv: Vyd-vo NPU, 249–252 [in Ukrainian].
9. Dukhovne vykhovannia ditei doshkilnoho viku (2011). Kherson: RIPO [in Ukrainian].
10. Kuchynskiy, M. V. (1993). Rol usnoi narodnoi tvorchoosti u rozvytku molodshykh shkoliariv. *Pochatkova shkola*, 1, 27–31 [in Ukrainian].
11. Masol, L. (2003). Formuvannia estetychnoho smaku zasobamy telebachennia i radio. *Shkilnyi svit*, 38–39, 34–41 [in Ukrainian].
12. Nikolaienko, S. M. (2006). Osvita v innovatsiinomomu postupi suspilstva. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
13. Novyk, I. M. (2010). Proektuvannia navchalnykh komp'iuternykh ihor v osvitnomu protsesi doshkilnoho navchalnoho zakladu. *Zbirnyk naukovykh prats «Visnyk psykhohiia i sotsialnoi pedahohiky» Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka*, issue 4, 34–36 [in Ukrainian].
14. Semchuk, S. (2014). Moralno-dukhovne stanovlennia osobystosti v konteksti vplyvu komp'iuternykh tekhnolohii. *Naukovi Visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohika*, 1(12), issue XII, 221–226 [in Ukrainian].
15. Semchuk, S. (2014). Informacionnoe vliianie obshchestva na formirovanie lichnosti doshkol'nika. *Zhurnal nauchnykh publikacij aspirantov i doktorantov*, 6(96), 104–108 [in Russian].
16. Kuryś, K. (2001). Ekran i widz. Wokół problemu zachowań negatywnych. *Przemoc na ekranie*. Poznań, 246 [in Polish].
17. Sarasota, F. I. (1998). Professional Resource Press. *Professional Resource Exange*, 19–31.
18. Young, K. S. (1998). Internet addiction: Evaluation and treatment. *Innovation in Clinical Practice*, Vol. 17, 15–21.